

4. PODATKOWE ODDZIAŁYWANIE NA POLITYKĘ RACHUNKOWOŚCI

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-219-1/4>

 Artur Jastrzębowski

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
artur.jastrzebowski@ue.poznan.pl

 Dawid Obrzeźgiewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
dawid.obrzezgiewicz@ue.poznan.pl

 Jarosław Szyszka

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
jaroslaw.szyszka@ue.poznan.pl

Tax impact on accounting policy

Abstract

The authors discuss the practical impact of solutions used in tax law on the accounting policy of entities which keep accounting books. The purpose of this chapter is to verify whether entities adopt and include in their accounting policies solutions resulting from specific provisions of tax law. Discussing the basic differences between accounting and taxation systems, the authors point to the basic theoretical distinctions in the process of identification, valuation and recognition of economic operations. To achieve the research goal they detail the differences in the valuation principles of both legal systems, which are disclosed in the entities' accounting policies. Using five case studies, they analyse the accounting policies of entities from various industries, presenting the use of tax valuation methods in the accounting policies.

Keywords: accounting policy, accounting, taxation, valuation.

Wprowadzenie

Zadaniem rachunkowości jest wierne i rzetelne odzwierciedlenie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Stąd przed osobami zajmującymi się finansami, a w szczególności rachunko-

Sugerowane cytowanie:

Jastrzębowski, A., Obrzeźgiewicz, D. i Szyszka, J. (2024). Podatkowe oddziaływanie na politykę rachunkowości. W: M. Remlein i M. Masztalerz (red.), *Polityka rachunkowości w kształtowaniu obrazu jednostki gospodarczej* (s. 57–74). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-219-1/4>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

wością, stoją znaczne wyzwania, aby wszystkie stany faktyczne zidentyfikować, zrozumieć, odpowiednio ująć w księgach rachunkowych, wycenić i ujawnić w sprawozdaniach finansowych. Rozwój nauki, postępująca robotyzacja, zmiany prawne, rosnąca rola wyceny rynkowej i wartości szacunkowych, a także inne czynniki powodują, że współczesny księgowy nie może być już tylko ekonomistą, ale musi być również mistrzem prawa i statystyki (Szyszka, 2022, s. 8). Jedna operacja gospodarcza może bowiem wywoływać odmienne skutki prawne, co rodzi praktyczne dylematy w zakresie jej właściwej interpretacji. Ponadto wraz z rozwojem gospodarki pojawiają się nowe zdarzenia, nowe instrumenty, które również powinny być właściwie zidentyfikowane i wprowadzone do systemu rachunkowości jednostek.

4.1. Relacje pomiędzy rachunkowością a opodatkowaniem

Jednym z istotnych elementów rzeczywistości, w której funkcjonują osoby związane z rachunkowością, jest opodatkowanie. Wspólnym przedmiotem zainteresowania rachunkowości i opodatkowania jest proces pomnażania kapitału przez podmioty i związane z tym procesem stany majątkowe oraz transakcje gospodarcze. Nie sposób zatem w praktyce gospodarczej uniknąć analizy skutków występujących operacji gospodarczych na gruncie rachunkowości i opodatkowania. Jednakże pomimo wspólnego przedmiotu zainteresowania różne są cele obu tych systemów.

Rachunkowość pełni funkcje: informacyjną, rozliczeniową oraz atestacyjną. W ramach funkcji informacyjnej pomaga w zarządzaniu podmiotami gospodarczymi. Otrzymana z rachunkowości informacja ma pomóc jej odbiorcom w prognozowaniu przyszłych przepływów pieniężnych, a w szczególności ich terminów oraz stopnia pewności ich wystąpienia. Stąd naczelną koncepcją obowiązującą w rachunkowości jest zasada wiernego i rzetelnego obrazu, zgodnie z którą dostarczana z systemu rachunkowości informacja musi być nie tylko rzeczywista i wiarygodna, ale również użyteczna (Ignatowski, 2017, s. 48–50).

Z kolei opodatkowanie pełni funkcje fiskalne i pozafiskalne. W ramach funkcji pozafiskalnych można wskazać funkcje: redystrybucyjną, stabilizacyjną, alokacyjną, społeczną czy informacyjno-kontrolną (Jaszczyński, 2017, s. 219). W kontekście pewnej interferencji z wiernym i rzetelnym obrazem jest jednak głównie funkcja fiskalna, której istotą jest uzyskiwanie przez podmioty sfery imperium, dochodów na pokrycie wydatków związanych z wykonywaniem zadań publicznych. Dlatego kształtowanie systemu podatkowego danego państwa ma

przeciwdziałać nadmiernym optymalizacjom podatkowym, ograniczyć zjawisko unikania opodatkowania i wyeliminować uchylanie się od opodatkowania.

Księgi rachunkowe służą do ustalania podstawy opodatkowania jednostki, a także mogą stanowić dowód w postępowaniach podatkowych oraz karno-skarbowych w celu ustalenia właściwej podstawy opodatkowania. Dlatego też podatnicy prowadzący księgi rachunkowe są zobligowani do zorganizowania ewidencji tak, aby możliwa była również realizacja celów fiskalnych (Poszwa, 2015, s. 234). W dalszej części rozdziału rozważane będą jedynie skutki w zakresie opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych (Ustawa, 1992). Wpływ tego podatku jest bardzo widoczny w polityce rachunkowości jednostek prowadzących działalność gospodarczą.

Rozbieżność pomiędzy celem rachunkowości i opodatkowania sprawia, że nie ma możliwości, by scalić oba systemy w jedną podstawę do tworzenia zestawień informacyjnych, tak by zaspokojone były potrzeby informacyjne zarówno sfery państwowej, jak i prywatnej. W teorii możliwe są trzy modele współdziałania prawa podatkowego i rachunkowości w zakresie uznawania norm prawnych przez oba systemy, co w sposób szczególny znajduje wyraz w ustalaniu rezultatu działalności za dany okres sprawozdawczy (Olchowicz, 2000 s. 47-48; Walińska 2003, s. 28–34; Litwińczuk, 2013, s. 67):

- zasady ustalania zysku w prawie bilansowym są w pełni honorowane przez prawo podatkowe; zysk brutto jest tożsamy z zyskiem podatkowym;
- zasady ustalania zysku w prawie bilansowym są honorowane przez prawo podatkowe, jeżeli przepisy prawa podatkowego nie wprowadzają własnych uregulowań, które określone kwestie normują odmiennie; zysk brutto nie jest identyczny z dochodem podatkowym, ale jest podstawą jego ustalenia;
- zasady ustalania zysku w prawie bilansowym nie są honorowane przez prawo podatkowe, prawo to określa samodzielnie zasady ustalania dochodu podatkowego.

W polskim systemie prawnym jako podstawową zasadę przyjęto trzecie rozwiązanie ze wskazanych modeli, czyli autonomię systemów fiskalnego i bilansowego, co umożliwi realizację ich indywidualnych celów. Jednak należy zauważyć, że począwszy od 1 stycznia 2021 r. możliwe jest dla niektórych podmiotów gospodarczych alternatywnie rozwiązanie w postaci przyjęcia ryczałtu od dochodów spółek (Ustawa, 1992, rozdz. 6b). W tym systemie, zgodnie z art. 28c pkt. 3 i 4 (Ustawa, 1992), w prawie podatkowym uznaje się ustalony przez rachunkowość zysk brutto, jednak podstawę opodatkowania ustala się samodzielnie, na podstawie odmiennych regulacji, niezwiązanych z przychodami i kosztami. Tym samym, choć wydawałoby się, że honorowanie wyniku nie pozwala przypisać tej formy opodatkowania do modelu trzeciego, to dalej,

w celu ustalenia dochodu podatkowego, prawo podatkowe odcina się od zysku brutto (nie uznaje go w procesie ustalenia wysokości podatku). Zatem uznaje się, że w polskim systemie prawnym wciąż funkcjonuje trzeci model współdziałania prawa podatkowego i bilansowego polegający na autonomii obu systemów. Przedmiotem dalszych rozważań będzie ustalenie dochodu na zasadach ogólnych, ze względu na powiązanie z zasadami wyceny ujętymi w polityce rachunkowości.

Wybrany przez prawodawcę model autonomiczny, realizujący cele obu systemów, powoduje, że pomimo wspólnego przedmiotu zainteresowania prowadzi to do znacznych rozbieżności w procesie identyfikacji, wyceny i ujęcia operacji gospodarczych. Wśród głównych rozbieżności należy wskazać:

- horyzont czasowy – prawo podatkowe jest nastawione na obciążenie rezultatów jedynie z danego okresu działalności, co oznacza, że koncentruje się na bieżących dokonaniach jednostki za miniony okres, inaczej niż w rachunkowości, która uwzględnia w sprawozdaniu finansowym wszystkie istotne dla przedsiębiorstwa zdarzenia, również te dotyczące przyszłych okresów;
- aparat pojęciowy – oba systemy prawne posługują się w stosunku do tych samych zjawisk odmiennymi definicjami, co w dużym stopniu komplikuje wiarygodne przedstawienie podatkowych konsekwencji występujących w jednostce operacji gospodarczych; – stosowane zasady funkcjonowania systemów – w procesie ujęcia skutków operacji gospodarczych oba systemy posługują się odmiennymi zasadami; można wyróżnić cztery główne rozbieżności zasad prawa bilansowego i fiskalnego:
 - a) stosowanie zasady memoriałowej i zasady kasowej – w rachunkowości przyjęto za jedną z nadrzędnych zasad zasadę memoriału, natomiast prawo podatkowe charakteryzuje się w tej treści swoistym dualizmem – co do zasady nakazuje stosowanie reguły kasowej, jednak do przychodów z podstawowej działalności jednostki stosuje się zasadę memoriałową;
 - b) zasada współmierności a potrącalności kosztów – zasada współmierności, która obowiązuje w rachunkowości, nakazuje przypisanie przychodu i kosztu do okresu, którego dane składniki dotyczą, natomiast w prawie podatkowym dokonuje się podziału na koszty bezpośrednie, dla których stosowana jest współmierność, oraz koszty pośrednie, które są w momencie ich ujęcia w księgach rachunkowych; swoiste zasady obowiązują również w ujmowaniu korekt transakcji, w szczególności z tytułów innych niż korekty wynikające z błędów;
 - c) zasada istotności a prezentacja stanów aktywów i zobowiązań – zgodnie z zasadą istotności każda operacja gospodarcza i każde saldo bilansowe, które mogłyby wpłynąć na decyzję obiorców informacji z rachunkowości, powinny zostać zewidencjonowane i ujawnione; prawo podatkowe nie

odnosi się do stanów majątku i źródeł finansowania, dotyczy strumienia przychodów i kosztów danego roku podatkowego;

- d) aktualizacja wyceny aktywów i rezerwy na przyszłe zobowiązania a zasada ostrożnej wyceny – jedną z zasad w prawie bilansowym jest ostrożność, która co do zasady nakazuje dokonywać aktualizacji składników majątkowych w zależności od prawdopodobieństwa uzyskania z ich tytułu korzyści ekonomicznych, natomiast prawo fiskalne (z nielicznymi wyjątkami) nie respektuje tworzonych w rachunkowości rezerw i aktualizacji należności.

Pomimo tych rozbieżności i niemożliwych do pogodzenia celów obu systemów w praktyce można zaobserwować dążenie do zbliżania obu systemów. Podejmowane są np. działania legislacyjne, wśród których należy wymienić wprowadzone do krajowego prawa bilansowego uproszczenia:

- podatkowej prezentacji leasingów (Ustawa, 1994, art. 3, ust. 4);
- w stosowaniu podatkowych stawek amortyzacji środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych (Ustawa, 1994, art. 32, ust. 7);
- braku konieczności stosowania zasady ostrożności (Ustawa, 1994, art. 7, ust. 2a i 2b).

Należy nadmienić, że wskazane uproszczenia mogą stosować wyłącznie wybrane jednostki, spełniające przewidziane w ustawie warunki.

Wobec tego można podjąć refleksję – czy takie zbliżanie do siebie systemów rachunkowości i opodatkowania powinno być kontynuowane? Dokonując przeglądu literatury z zakresu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, trzeba się wypowiedzieć negatywnie. W teorii rachunkowości zwraca się uwagę na konieczność wyeliminowania wpływu prawa podatkowego na sposób ujmowania zdarzeń gospodarczych w księgach rachunkowych (Gierusz i Martyniuk, 2009, s. 61–62; Bryl 2015, s. 16; Poszwa, 2015, s. 238). Ponadto w literaturze podkreśla się negatywne konsekwencje takiego postępowania i podaje się w wątpliwość jakość sprawozdań sporządzonych na podstawie takiej ewidencji (Kotyła, 2014, s. 144; Gierusz i Martyniuk, 2015, s. 63). Co więcej, ujmowanie zdarzenia gospodarczego z uwzględnieniem systemu podatkowego jest postrzegane jako niewskazane (Hendriksen i van Breda, 2002, s. 26–27). Z kolei z innych badań wynika, że optymalizacja obciążeń podatkowych nawet w sytuacji, w której powoduje redukcję poziomu przychodów, nie musi prowadzić do pogorszenia obrazu sytuacji finansowej jednostki – a wręcz przeciwnie – może się przyczynić do jej poprawy (Adamczyk, 2019, s. 21). Pojawiają się też postulaty dalszego zbliżania systemu rachunkowości i podatków (Janiak i Stanisławska, 2017, s. 33; Lipińska, 2021, s. 56). Zadaniem autorów istotne jest jednak, aby rachunkowość

mogła prezentować wierny i rzetelny obraz podmiotu bez wpływu polityki podatkowej.

Wobec tego zdecydowano się zbadać wpływ podatkowych zasad wyceny na zasady wyceny wykazane w polityce rachunkowości jednostek gospodarczych. W tym celu konieczna jest identyfikacja rozbieżności w zakresie metod wyceny stosowanych w rachunkowości i w opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych.

4.2. Ujawnione w polityce rachunkowości różnice w zasadach wyceny składników bilansowych

Spośród występujących różnic pomiędzy rachunkowością a prawem podatkowym należy zwrócić uwagę szczególnie na kwestię wyceny składników majątku i źródeł finansowania. W niniejszym rozdziale zdecydowano się na ocenę skutków zdarzeń dla wyceny ze względu na to, że jest ona jednym z przedmiotów polityki rachunkowości (Ustawa, 1994, art. 10 ust. 1). Jednak wycena jest również istotna dlatego, że ma dalszy wpływ na badanie podatków odroczonych i zjawiska manipulowania zyskiem (Leszczyłowska, 2017, s. 77–78).

Można wyróżnić dwa momenty w wycenie: wycenę początkową i wycenę bilansową. Wycena początkowa składników majątku w rachunkowości jest związana ze sposobem ich pozyskania. Jeżeli składnik majątku został pozyskany odpłatnie, to wycena odbywa się, co do zasady, według kosztu historycznego (cena nabycia, cena zakupu, koszt wytworzenia lub wartość nominalna)*. Podobne ostrożne podejście do wyceny początkowej jest stosowane według prawa podatkowego (wartość poniesionych nakładów lub kwoty wydatkowanej na dany składnik majątku). Dlatego, pomimo różnic w podejściu do wyceny początkowej np. składników pozyskanych nieodpłatnie, zdecydowano się na badanie wyceny bilansowej.

W rachunkowości wycena bilansowa odbywa się przez skorygowanie wartości początkowej. Dla większości składników majątku, zgodnie z zasadą ostrożności, wycena jest dokonywana w dół w stosunku do pierwotnej wartości początkowej (odpisy umorzeniowe, utrata wartości). W przypadku wybranych składników bilansu (aktywów inwestycyjnych, rezerw) dopuszczalne są również przeszacowania dokonane w górę (wycena do wartości godziwej, wiarygodnie oszacowana wartość). Należy zauważyć, że każdorazowe przeszacowanie majątku

* Wycena początkowa może być dla niektórych składników majątku dokonana według skorygowanej ceny nabycia, ceny rynkowej lub wartości godziwej czy wiarygodnie oszacowanych wartości, jednak te składniki aktywów i pasywów nie będą przedmiotem dalszego opracowania.

lub zobowiązań jest przedmiotem zainteresowania prawa podatkowego. Co do zasady prawo podatkowe nie dopuszcza bowiem rachunkowych przeszacowań wartości w górę, natomiast zdecydowana część przeszacowań w dół powinna zostać uprawdopodobniona w sposób formalny. Dlatego jednostki gospodarcze powinny zachować szczególną ostrożność podatkową, gdy w swojej polityce rachunkowości dokonują wyboru metod wyceny, które wymagają stosowania wartości szacunkowych przy wykorzystaniu założeń subiektywnych. Najczęściej bowiem takie oszacowania pochodzą z danych wewnętrznych jednostki, a nie są uprawdopodobnione przez uzyskanie dowodów spoza jednostki.

Przyjęto zatem do badania metodę wyceny bilansowej, a badania ograniczono do tych zasad wyceny, dla których możliwe są rozbieżności i które można bezpośrednio wyczytać z treści polityki rachunkowości (bez weryfikacji sposobu ich wykorzystania czy obliczeń). W ten sposób zidentyfikowano następujące różnice w zakresie wyceny*:

- stosowanie podatkowych stawek amortyzacji, a nie ocena okresu ekonomicznej użyteczności dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych (nawet bez zastosowania uproszczenia);
- wycena inwestycji w nieruchomości po koszcie historycznym przy przyjęciu podatkowych stawek amortyzacji;
- uproszczenia w zakresie ujęcia leasingów;
- uproszczenia w zakresie ujawniania rezerw pracowniczych;
- stosowanie podatkowych zasad uznawania odpisów aktualizujących należności.

Pierwsza ze zidentyfikowanych różnic dotyczy sposobu wyceny środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. Zgodnie z prawem bilansowym (Ustawa, 1994, art. 28, ust. 1) ich wycena jest dokonywana według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Kwestię szacowania odpisów amortyzacyjnych reguluje art. 32, ust. 1 i 3 (Ustawa, 1994), wiążąc to z okresem ekonomicznej użyteczności. Jednak w celu ograniczenia naliczania wysokich kosztów amortyzacji prawo podatkowe (Ustawa, 1992, załącznik nr 1) wskazuje na maksymalne stawki podatkowe, jakie co do zasady mogą być zastosowane na potrzeby amortyzacji. W polityce rachunkowości podmiotów gospodarczych – również tych, które nie mogą korzystać z uproszczeń na podstawie art. 32 ust. 7 (Ustawa, 1994) – często można odnaleźć zapis o stosowaniu stawek z załącznika nr 1 jako podstawowych stawek amortyzacji.

* Autorzy mają świadomość, że katalog nie jest wyczerpujący. Jednak zidentyfikowali właśnie te różnice jako najczęściej powtarzające się w jednostkach gospodarczych, przez co możliwe będzie sformułowanie wniosków.

Druga różnica jest powiązana z pierwszą. Dla inwestycji niefinansowych ustawodawca przewidział w art. 28 ust. 1 pkt 1a (Ustawa, 1994), że ich wycena będzie się odbywać według zasad stosowanych do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, określonych w pkt 1 oraz w art. 31, art. 32 ust. 1–5 i art. 33 ust. 1 lub według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej. Przyjęcie wyceny według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej nie jest uznane przez prawo podatkowe. Takie nieruchomości i wartości niematerialne i prawne inwestycyjne są w prawie podatkowym wyceniane jak analogiczne aktywa wykorzystywane na potrzeby własne, tzn. według kosztu historycznego z uwzględnieniem podatkowych stawek amortyzacji.

Trzecia różnica to dopuszczalna dla jednostek wskazanych w art. 3 ust. 6 (Ustawa, 1994) kwalifikacja umów leasingowych według zasad określonych w przepisach podatkowych. Oznacza to, że gdy leasing jest kwalifikowany w rachunkowości jako finansowy (Ustawa, 1994, art. 3 ust. 4 i 5), a w prawie podatkowym jako operacyjny (Ustawa, 1992, art. 17b), to jednostka nie ujawni składnika aktywów będących przedmiotem leasingu oraz zobowiązań finansowych z nim związanych. Polityka rachunkowości powinna wskazać na wykorzystanie tego uproszczenia.

Kolejna różnica to zastosowanie uproszczenia przewidzianego dla niektórych jednostek mikro i małych dotyczące braku obowiązku tworzenia biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów dotyczących przyszłych świadczeń na rzecz pracowników (Ustawa, 1994, art. 39 ust. 6). W rachunkowości rozliczenia te tworzy się m.in. na przyszłe odprawy emerytalne, nagrody jubileuszowe oraz ekwiwalenty urlopowe. W prawie podatkowym koszty z tytułu tych świadczeń rozpoznaje się dopiero w momencie ich wypłaty, stąd każdorazowe utworzenie rezerwy nie będzie stanowiło kosztów podatkowych. Polityka rachunkowości powinna wskazać na wykorzystanie tego uproszczenia.

Ostatnia z badanych różnic jest związana ze stosowaniem testów na utratę wartości aktywów, a konkretnie z szacowaniem odpisów aktualizujących dla należności jednostki. Ustawa o rachunkowości (Ustawa, 1994, art. 35b) wskazuje na otwarty katalog sytuacji, w których konieczne jest rozważanie odpisu aktualizującego, który to odpis powinien być dokonany z uwzględnieniem stopnia prawdopodobieństwa zapłaty (co wskazuje na znaczny subiektywizm zasad wyceny). Jednostka w polityce rachunkowości powinna określić, według jakich reguł dokonuje odpisów należności. W prawie podatkowym dopuszcza się odpisy aktualizujące należności, jednak ogranicza się ich ujęcie w koszty podatkowe do przypadków, w których jednostka posiada konkretne potwierdzenie ich nieściągalności (przesłani obiektywne, z wyjątkiem należności o niewielkiej wartości). Autorzy poszukiwali umieszczenia przesłanek dokonywania odpisów zgodnie z przepisami podatkowymi w polityce rachunkowości.

4.3. Badanie polityki rachunkowości w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Do badania wpływu prawa podatkowego na politykę rachunkowości wykorzystano polityki rachunkowości pięciu wybranych spółek z pięciu różnych branż. Pierwszą jednostką jest spółka Seldor Sp. z o.o. działająca od ponad 30 lat w branży handlu wyrobami metalowymi. Roczny obrót spółki za 2022 r. wyniósł około 24 mln zł, suma aktywów bilansu na 31.12.2022 r. wyniosła 11 mln zł, średnioroczne zatrudnienie to 10,5 etatu. Jednostkę można zakwalifikować jako jednostkę małą. W tabeli 4.1 przedstawiono wyniki analizy polityki rachunkowości dla spółki z branży handlu wyrobami metalowymi w zakresie zgodności z przepisami prawa podatkowego w pięciu wcześniej opisanych aspektach.

Tabela 4.1. Analiza polityki rachunkowości jednostki z branży handlu wyrobami metalowymi w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Stosowanie stawek amortyzacji	środki trwałe amortyzowane są metodą liniową z uwzględnieniem zasad i stawek podatkowych	środki trwałe są amortyzowane metodą liniową z uwzględnieniem zasad i stawek podatkowych	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Wycena inwestycji w nieruchomości	zgodnie z zasadami dla środków trwałych z uwzględnieniem podatkowych stawek amortyzacji	zgodnie z zasadami dla środków trwałych z uwzględnieniem podatkowych stawek amortyzacji	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Ujmowanie leasingu	do rozliczania opłat leasingowych jednostka stosuje uregulowania zawarte w KSR nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”	spółka użytkuje środki transportu otrzymane na podstawie umowy leasingu operacyjnego według prawa podatkowego spełniającej warunki leasingu finansowego według UoR	różnica w ujmowaniu leasingu, dla celów podatkowych kwalifikacja jako leasing operacyjny, dla celów bilansowych jako leasing finansowy
Tworzenie rezerw pracowniczych	rezygnacja z tworzenia rezerw	rezygnacja z tworzenia rezerw	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Tworzenie odpisów aktualizujących należności	Wycena należności w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z przepisami podatkowymi	wycena należności w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z przepisami podatkowymi	pełne dostosowanie do prawa podatkowego

Źródło: Opracowanie własne.

Dla przedstawionej powyżej jednostki tylko w zakresie ujmowania leasingu występują rozbieżności pomiędzy rozwiązaniami stosowanymi na cele prawa

bilansowego a rozwiązaniami stosowanymi na cele prawa podatkowego. Dla celów podatkowych umowy leasingu są kwalifikowane jako leasing operacyjny, dla celów bilansowych – jako leasing finansowy. W pozostałych aspektach występuje pełne dostosowanie do prawa podatkowego.

Drugą analizowaną jednostką w kontekście polityki rachunkowości w ujęciu prawa podatkowego jest jednostka Befarb CNC zajmująca się obróbką skrawaniem od 1985 r. Jest to jednostka zatrudniająca około 50 osób w przeliczeniu na pełne etaty, jej roczny obrót za 2022 r. wynosi około 15 mln zł, a suma bilansowa kształtuje się na poziomie 13 mln zł. Jednostkę można zakwalifikować jako jednostkę małą. W tabeli 4.2 dokonano analizy polityki rachunkowości w kontekście zbieżności rozwiązań z prawem podatkowym.

Tabela 4.2. Analiza polityki rachunkowości jednostki z branży obróbki skrawaniem w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Stosowanie stawek amortyzacji	kwoty rocznych odpisów amortyzacyjnych (umorzonych) ustala się: metodą liniową drogą systematycznego rozłożenia wartości początkowej danego środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej na przewidywane lata jego użytkowania, proporcjonalnie do upływu czasu w równych ratach, na podstawie stawek z wykazu rocznych stawek amortyzacyjnych stanowiącego załącznik do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych	kwoty rocznych odpisów amortyzacyjnych (umorzonych) ustala się: metodą liniową drogą systematycznego rozłożenia wartości początkowej danego środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej na przewidywane lata jego użytkowania, proporcjonalnie do upływu czasu w równych ratach, w na podstawie stawek z wykazu rocznych stawek amortyzacyjnych stanowiącego załącznik do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Wycena inwestycji w nieruchomości	nieruchomości inwestycyjne ewidencjonuje się i wycenia: według zasad obowiązujących dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, czyli według ceny nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne oraz odpisy z tytułu trwałej utraty wartości	nieruchomości inwestycyjne ewidencjonuje się i wycenia: według zasad obowiązujących dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, czyli według ceny nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne	pełne dostosowanie do prawa podatkowego

cd. tabeli 4.2

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Ujmowanie leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu
Tworzenie rezerw pracowniczych	rezerwy tworzy się na koszty wynagrodzeń i narzutów związanych z wynikami okresu, a wypłacanych w następnych okresach sprawozdawczych	zgodnie z prawem podatkowym utworzenie rezerwy na świadczenie pracownicze nie jest kosztem podatkowym	różny moment ujęcia rezerwy jako kosztu: w prawie bilansowym w momencie utworzenia rezerwy, w prawie podatkowym dopiero w momencie wypłaty
Tworzenie odpisów aktualizujących należności	należności wycenia się w kwocie wymagającej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności, czyli po uwzględnieniu odpisów aktualizujących ich wartość	należności wycenia się w kwocie wymagającej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności	pełne dostosowanie do prawa podatkowego

Źródło: Opracowanie własne.

Jednostka zajmują się obróbką skrawaniem w swojej polityce rachunkowości nie zamieściła informacji dotyczących leasingu. Zapewne nie korzysta z tej formy finansowania działalności. Jedyna różnica pomiędzy rozwiązaniami bilansowymi i podatkowymi występuje w aspekcie tworzenia rezerw pracowniczych. Występuje tu różny moment ujęcia rezerwy jako kosztu. W prawie bilansowym koszt ujmuje się w momencie utworzenia rezerwy, w prawie podatkowym dopiero w momencie wypłaty. Pozostałe aspekty są tożsame i w pełni dostosowane do prawa podatkowego.

Trzecią analizowaną jednostką jest spółka Gofo Sp. z o.o. zajmująca się produkcją agregatów, działająca na polskim rynku od kilkudziesięciu lat. Jest to jednostka zaliczana do średnich przedsiębiorstw, zatrudniająca kilkaset osób, mająca roczne obroty za 2022 r. powyżej 250 mln zł oraz sumę bilansową na poziomie 282 mln zł. W tabeli 4.3 zaprezentowano wyniki badań.

W analizowanej jednostce tylko w jednym aspekcie (stosowaniu stawek amortyzacji) występuje zgodność pomiędzy prawem podatkowym a prawem bilansowym. W pozostałych aspektach występują duże rozbieżności. W zakresie wyceny inwestycji w nieruchomości w prawie bilansowym wycena jest dokonywana według wartości godziwej, a w prawie podatkowym według kosztu historycznego. Jeśli chodzi o ujmowanie leasingu, to dla celów podatkowych kwalifikacja następuje jako leasing operacyjny, a dla celów bilansowych jako leasing finansowy. W przypadku tworzenia rezerw na świadczenia pracownicze występuje różny moment ujęcia rezerwy jako kosztu. Odpisy aktualizujące należności są tworzone zgodnie z przepisami prawa bilansowego. Występują rozbieżności w ujmowaniu w koszty odpisu w porównaniu do prawa podatkowego.

Tabela 4.3. Analiza polityki rachunkowości jednostki z branży produkcji agregatów w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Stosowanie stawek amortyzacji	kwoty rocznych odpisów amortyzacyjnych (umorzeniowych) ustala się: metodą liniową drogą systematycznego rozłożenia wartości początkowej danego środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej na przewidywane lata jego użytkowania, proporcjonalnie do upływu czasu w równych ratach, na podstawie stawek z wykazu rocznych stawek amortyzacyjnych stanowiącego załącznik do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych	kwoty rocznych odpisów amortyzacyjnych (umorzeniowych) ustala się: metodą liniową drogą systematycznego rozłożenia wartości początkowej danego środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej na przewidywane lata jego użytkowania, proporcjonalnie do upływu czasu w równych ratach, na podstawie stawek z wykazu rocznych stawek amortyzacyjnych stanowiącego załącznik do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Wycena inwestycji w nieruchomości	nie rzadziej niż na dzień bilansowy nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne zaliczane do inwestycji wycenia się według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości	w prawie podatkowym wycena analogiczna do wyceny aktywów wykorzystywanych na potrzeby własne, tzn. według kosztu historycznego z uwzględnieniem podatkowych stawek amortyzacji	rozbieżność w wycenie inwestycji w nieruchomości: w prawie bilansowym według wartości godziwej, w prawie podatkowym według kosztu historycznego
Ujmowanie leasingu	w przypadku umów leasingu, na mocy których następuje przeniesienie zasadniczo całego ryzyka i pożytków wynikających z tytułu posiadania aktywów będących przedmiotem umowy, przedmiot leasingu jest ujmowany w aktywach jako środek trwały i jednocześnie ujmowane jest zobowiązanie w kwocie równej wartości bieżącej minimalnych opłat leasingowych ustalonej na dzień rozpoczęcia leasingu; opłaty leasingowe są dzielone między koszty finansowe i zmniejszenie salda zobowiązania w sposób umożliwiający uzyskanie stałej stopy odsetek od pozostałego do spłaty zobowiązania; koszty finansowe ujmowane są bezpośrednio w rachunku zysków i strat	w przypadku gdy roczne sprawozdanie finansowe korzystającego nie podlega obowiązkowi badania i ogłaszania, może on dokonywać kwalifikacji przedmiotowych umów według zasad określonych w przepisach podatkowych i nie stosować opisanych wyżej zasad dotyczących umów leasingowych	różnica w ujmowaniu leasingu: dla celów podatkowych kwalifikacja jako leasing operacyjny, dla celów bilansowych jako leasing finansowy

Tworzenie rezerw pracowniczych	rezerwy tworzy się na koszty wynagrodzeń i narzutów związanych z wynikami okresu, a wypłaconych w następnych okresach sprawozdawczych	zgodnie z prawem podatkowym utworzenie rezerwy na świadczenie pracownicze nie jest kosztem podatkowym	różny moment ujęcia rezerwy jako kosztu: w prawie bilansowym w momencie utworzenia rezerwy, w prawie podatkowym dopiero w momencie wypłaty
Tworzenie odpisów aktualizujących należności	odpisy aktualizujące są dokonywane w stosunku do należności zalegających powyżej jednego roku, przedawnionych oraz należności nieściągalnych; za należności przedawnione przyjmuje się należności przeterminowane o trzy lata, a za należności nieściągalne uznaje się należności od kontrahentów postawionych w stan upadłości lub likwidacji bez możliwości uzyskania własnej wierzytelności	wycena należności w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z przepisami podatkowymi	odpisy aktualizujące należności tworzone zgodnie z przepisami prawa bilansowego; rozbieżności z ujmowaniem w koszty odpisu w porównaniu do prawa podatkowego

Źródło: Opracowanie własne.

Kolejną jednostką jest spółka Neclor Sp. z o.o. Jest to firma świadcząca usługi transportu międzynarodowego, która zatrudnia około 130 osób w przeliczeniu na pełne etaty. Jej roczny obrót wynosi około 80 mln zł, a suma bilansowa około 37 mln zł. Jednostkę można zakwalifikować jako średnie przedsiębiorstwo (tabela 4.4).

Tabela 4.4. Analiza polityki rachunkowości jednostki z branży usług transportowych w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Stosowanie stawek amortyzacji	amortyzacja pozostałych środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych jest naliczana metodą liniową, na podstawie obowiązujących w przepisach podatkowych stawek amortyzacyjnych	amortyzacja pozostałych środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych jest naliczana metodą liniową, na podstawie obowiązujących w przepisach podatkowych stawek amortyzacyjnych	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Wycena inwestycji w nieruchomości	nieruchomości inwestycyjne ewidencjonuje się i wycenia: według zasad obowiązujących dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, czyli według ceny nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne oraz odpisy z tytułu trwałej utraty wartości	nieruchomości inwestycyjne ewidencjonuje się i wycenia: według zasad obowiązujących dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, czyli według ceny nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Ujmowanie leasingu	do rozliczania opłat leasingowych jednostka stosuje uregulowania zawarte w KSR nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”	spółka użytkuje środki transportu otrzymane na podstawie umowy leasingu operacyjnego według prawa podatkowego spełniającej warunki leasingu finansowego według UoR	różnica w ujmowaniu leasingu: dla celów podatkowych kwalifikacja jako leasing operacyjny, dla celów bilansowych jako leasing finansowy

cd. tabeli 4.4

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Tworzenie rezerw pracowniczych	rezerwy tworzy się na pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego	zgodnie z prawem podatkowym utworzenie rezerwy na świadczenie pracownicze nie jest kosztem podatkowym	różny moment ujęcia rezerwy jako kosztu: w prawie bilansowym w momencie utworzenia rezerwy, w prawie podatkowym dopiero w momencie wypłaty
Tworzenie odpisów aktualizujących należności	należności wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożnej wyceny (po pomniejszeniu o odpisy aktualizujące)	wycena należności w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z przepisami podatkowymi	odpisy aktualizujące należności tworzone zgodnie z przepisami prawa bilansowego; rozbieżności z ujęciem w koszty odpisu w porównaniu do prawa podatkowego

Źródło: Opracowanie własne.

W tej spółce różnice w zakresie rozwiązań pomiędzy prawem podatkowym a prawem bilansowym występują aż w trzech aspektach: ujmowania leasingu, tworzenia rezerw pracowniczych oraz tworzenia odpisów aktualizujących należności.

Ostatnim podmiotem objętym badaniem był Uniwersytet Białostocki świadczący usługi edukacyjne. Ze względu na liczbę zatrudnionych osób i liczbę studiujących osób można go zakwalifikować jako jednostkę dużą. W tabeli 4.5 przedstawiono analizę tej jednostki w aspekcie podobieństwa rozwiązań zawartych w polityce rachunkowości do prawa podatkowego.

Tabela 4.5. Analiza polityki rachunkowości jednostki z branży usług edukacyjnych w zakresie podobieństwa rozwiązań do prawa podatkowego

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	Ustawy podatkowe	Podobieństwa i różnice
Stosowanie stawek amortyzacji	środki trwałe są amortyzowane według ekonomicznej użyteczności środka trwałego; odpowiadają one stawkom ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych	środki trwałe amortyzowane są według ekonomicznej użyteczności środka trwałego; odpowiadają one stawkom ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Wycena inwestycji w nieruchomości	nie dokonuje się odpisów amortyzacyjnych od budynków, lokali oraz obiektów inżynierii lądowej i wodnej, nalicza się jedynie umorzenie	nie dokonuje się odpisów amortyzacyjnych od budynków, lokali oraz obiektów inżynierii lądowej i wodnej, nalicza się jedynie umorzenie	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Ujmowanie leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu	brak informacji o ujmowaniu leasingu
Tworzenie rezerw pracowniczych	uczelnia nie tworzy rezerwy na świadczenia pracownicze, zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych; jest z tego podatku zwolniona	uczelnia nie tworzy rezerwy na świadczenia pracownicze, zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych; jest z tego podatku zwolniona	pełne dostosowanie do prawa podatkowego
Tworzenie odpisów aktualizujących należności	należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności, czyli po uwzględnieniu odpisów aktualizujących ich wartość; należności aktualizuje się, dokonując odpisów aktualizujących kwoty należne od dłużników kwestionujących należność, postawionych w stan likwidacji lub upadłości bądź zagrożonych upadłością	wycena należności w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z przepisami podatkowymi	odpisy aktualizujące należności tworzone zgodnie z przepisami prawa bilansowego; rozbieżności z ujmowaniem w koszty odpisu w porównaniu do prawa podatkowego

Źródło: Opracowanie własne.

Uniwersytet Białostocki w zakresie stawek amortyzacji, wyceny inwestycji w nieruchomości oraz tworzenia rezerw pracowniczych stosuje rozwiązania zgodne z prawem podatkowym. Uniwersytet w swojej polityce rachunkowości nie zamieścił informacji dotyczących ujmowania leasingu. Zapewne nie korzysta z tej formy finansowania działalności. Jedyną rozbieżność stanowi tworzenie odpisów aktualizujących należności.

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie dowiodło, że w pięciu analizowanych aspektach polityki rachunkowości jednostki bardzo często wykorzystują przepisy prawa podatkowego. Im jednostka jest mniejsza, w tym szerszym zakresie stara się wykorzystać przepisy podatkowe na cele rachunkowości. Wynika to z chęci ograniczenia nakładu czasu pracy, jaki byłby potrzebny, gdyby w opisanych zakresach rozwiązania bilansowe i podatkowe w podmiocie różniłyby się od siebie. Największe różnice w zakresie dostosowania polityki rachunkowości do prawa podatkowego wystąpiły w największej analizowanej spółce, działającej w branży produkcji agregatów. Większa jednostka potrzebuje bardziej precyzyjnych informacji, a niemożliwe jest w niej stosowanie uproszczeń wynikających z prawa podatkowego.

Bibliografia

- Adamczyk, A. (2019). Wpływ optymalizacji podatkowej na obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstw. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 103(159), 9–22.
- Bryl, B. (2015). Wpływ obciążeń podatkowych na system rachunkowości przedsiębiorstwa. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 41, 5–18.
- Gierusz, B. i Martyniuk, T. (2009). Wpływ prawa podatkowego na ujmowanie w rachunkowości podatkowych skutków zdarzeń. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*, 4/1, 57–65.
- Gierusz, B. i Martyniuk, T. (2015). Zasadność podmiotowego ograniczenia obowiązku ujmowania odroczonego podatku dochodowego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 873, 77, 61–69.
- Hendriksen, E. A. i Van Breda, M. F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ignatowski, R. (2017). Rzetelny i jasny obraz w sprawozdaniach finansowych – badanie sondażowe w eksperymencie badawczym. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 92(148), 47–70.
- Janiak, E. i Stanisławska, M. (2017). Aspekty prawa bilansowego i prawa podatkowego w przeciwdziałaniu manipulacjom finansowym jako element modelu biznesowego przedsiębiorstw. W: Z. Luty i M. Krasiński (red.), *Rachunkowość w zarządzaniu* (s. 28–35). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

- Jaszczyński, M. (2017). Funkcje podatków w gospodarce. *Zeszyty Naukowe PWSZ Płock*, 25, 215–230.
- Kotyła, C. (2014). Jakość tworzonego prawa podatkowego i jego wpływ na obraz jednostki prezentowany w sprawozdaniu finansowym. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 818, 68, 137–144.
- Leszczyłowska, A. (2017). Dochód księgowy a dochód podatkowy – analiza empiryczna wyników spółek akcyjnych. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 94(150), 63–79.
- Lipińska, A. (2021). Niespójność treściowa prawa podatkowego i bilansowego a wyodrębnienie źródła przychodu w podatku dochodowym od osób prawnych. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 10, 51–58.
- Litwińczuk, H. (2013). Ogólna charakterystyka podatków dochodowych. W: H. Litwińczuk (red.), *Prawo podatkowe przedsiębiorców* (s. 29–96). Wolters Kluwer.
- Olchowicz, I. (2000). *Rachunkowość podatkowa*. Difin.
- Poszwa, M. (2015). Wynik podatkowy a wynik finansowy – analiza różnic i ich konsekwencji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 854, 73, 229–238.
- Szyszka, J. (2022). *Zastosowanie ekonomicznej analizy prawa do badania efektywności regulacji z zakresu rachunkowości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Ustawa. (1992). Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz. U. z 2022, poz. 2587 ze zm.).
- Ustawa. (1994). Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2023, poz. 120 ze zm.).
- Walińska, E. (2003). *Rachunkowość podatków odroczonych*. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.